

COSTS OF PROTECTION AT WORK IN ENTREPRENEURSHIP

Lyubcho Varametzov

Dimitar A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria

Marina Grubor

University Metropolitan- Novi Sad, Republic of Serbia

Miodrag Šmelcerović

Higher Technological and Artistic Vocational School - Leskovac, Republic of Serbia,

msmelcerovic@yahoo.com

Abstract: Technologies in which working life is the basis of business, and research into losses due to absenteeism, are a complex social and individual problem. Surveys conducted at the level of Member States of the European Community show that these losses amount to about 4% of GDP (gross social income). Due to inadequate record keeping, it is not possible to calculate how much such damage is in Serbia, but according to the available parameters related to the number of injuries at work, the state of occupational safety in Serbia does not deviate significantly from the situation in Europe. Safer working conditions are of great interest to the state, since work incapacity directly affects the state budget. Thus, apart from repression, the state should share with the employers the costs of investing in occupational safety and health. By reducing the tax rate or introducing a zero value added tax (VAT), employers would be encouraged to invest in occupational safety and health.

The costs of injuries at work are mainly borne by employers, but the damage incurred is also reflected at the national level. The costs of occupational injuries can be divided into direct and indirect costs.

The paper presents an economic approach to a harmful event (injury at work) and points to it to certain direct and indirect costs in entrepreneurship.

Keywords: entrepreneurship, injury at work, economic losses, labor productivity, business efficiency

TROŠKOVI ZAŠTITE NA RADU U PREDUZETNIŠTVU

Ljubcho Varametzov

Stopanska Akademija D.A. Tsenov, Svishtov, Bugarska

Marina Grubor

Univerzitet Metropolitan, Novi Sad, Republika Srbija

Miodrag Šmelcerović

Visoka tehnološko umetnička strukovna škola – Leskovac, Republika Srbija, msmelcerovic@yahoo.com

Abstrakt: Tehnologije u kojima je radni vek osnova poslovanja, a istraživanje gubitaka usled odsutnog rada složen je socijalni i individualni problem. Ankete sprovedene na nivou država članica Evropske zajednice pokazuju da ti gubici iznose oko 4% BDP-a (bruto društveni dohodak). Zbog neadekvatnog vođenja evidencije, nije moguće izračunati kolika je ta šteta u Srbiji, ali prema raspoloživim parametrima koji se odnose na broj povreda na radu, stanje zaštite na radu u Srbiji ne odstupa značajno od situacije u Evropi. Sigurniji uslovi rada, veliki su interes države jer radna nesposobnost direktno tereti državni budžet. Tako gledajući, osim represivno, država bi trebala zajedno sa poslodavcima podeliti troškove ulaganja u zaštitu na radu. Smanjenjem stope poreza ili uvođenjem nulte stope poreza na dodanu vrednost (PDV-a) poslodavci bi bili stimulisani za ulaganja u zaštitu na radu.

Troškove povreda na radu snose uglavnom poslodavci, ali nastala šteta odražava se i na nacionalnom nivou. Troškovi povreda na radu mogu se podeliti na direktne i indirektne troškove.

U radu je predstavljen ekonomski pristup štetnom događaju (povreda na radu) i ukazuje se na njega na određene direktne i indirektne troškove u preduzetništvu.

Ključne reči: preduzetništvo, povreda na radu, ekonomski gubici, produktivnost rada, efikasnost poslovanja

1. UVOD

Evropske razvijene zemlje čine sve napore da povećaju produktivnost uz minimalna ulaganja u proizvodnju.

Poštujući osnovna ljudska prava i međunarodne konvencije, radnik je za njih značajan faktor u ekonomiji. Strogim podelama poslova i maksimalnim korišćenjem radnog vremena svaki prekid radnog procesa koji rezultira povredom jednog ili više radnika dovodi do direktnih i neposrednih gubitaka za poslodavca. U ekonomskom smislu, radnik prestaje da bude ljudsko biće već „mašina za pravljenje profita“ kojoj se posvećuje izuzetna pažnja. Čitavi timovi profesionalaca proučavaju radno okruženje, predviđajući moguće poremećaje koji bi mogli prouzrokovati ozljede radnika ili prouzrokovati zdravstvene poremećaje. Međutim, povreda se ipak događa i uzimaju se u obzir sve negativne posledice i mogućnosti nadoknade nastale štete. Sastavljanje liste troškova jedan je od ključnih zadataka. Pri tome se posebno razmatra trošak oštećenog radnika i troškovi na nivou kompanije, kao i način nadoknade nastalih troškova. Na osnovu izvršenih analiza, izračunato je da neposredni gubici Evrope zbog povreda na radu i smrtnih slučajeva predstavljaju oko 4% društvenog dohotka. Takvi pokazatelji su izvedeni iz harmonizovanih evidencija koje vodi ESAV (evropska statistika o nezgodama na radu). Budući da se ekonomske analize posledica štetnih događaja u Republici Hrvatskoj ne provode, prihvatljivo je prihvatiti podatke istraživanja na razini EU. Razmatranje mogućih i nastalih šteta kao posledica nedovoljne zaštite i pokrivanja troškova oštećenim pojedincima i kompanijama (od strane osiguravatelja) je uslov za doslednije sprovođenje propisanih mera zaštite.

Tehnologije u kojima živi rad predstavlja osnovu privređivanja, istraživanje gubitaka zbog izostalog rada složeni je društveni i pojedinačni problem. Poremećaji se prate dugoročno a zaključci se donose na temelju statističkih mjerenja i kontrole. Posljedice štetnih događaja iskazuju se kao sociološki i ekonomski pokazatelji. Država, kao osnovni pokretač provedbenih mjera zaštite na radu, u očuvanju vlastitih interesa i produktivnosti radno sposobne populacije,

nametnula je poslodavcima imperativ praćenja poremećaja u radnom okolini radi pravovremenog poduzimanja delotvornih mera kojim bi se smanjio broj povreda i povećala produktivnost.

Zahtevi za praćenjem troškova i ulaganja radi zaštite radnika i troškova koji nastaju zbog nedovoljnog ulaganja postaju sve značajniji u uslovima privatnog vlasništva kad poslodavci postaju kreatori i nosioci cjelokupne poslovne aktivnosti. U tržišnom gospodarstvu, svaka je investicija opravdana ako rezultira povećanjem dobiti. Pa tako i ulaganje u zaštitu na radu donosi kratkoročnu i dugoročnu dobit. Ulaganja u zaštitu na radu mogu se podijeliti na prethodna, preventivna i kurativna. Cilj ulaganja (input) je povećanje produktivnosti (output). Stvarni efekti ulaganja u zaštitu vide se tek kod izračuna ekonomičnosti poslovanja. Ekonomičnost poslovanja moguće je izračunati poznavajući: visinu uloženog kapitala sa elementima troška I troškove nastale poremećajem u procesu rada

Iznos uloženih sredstava poznat.

Slika 1. Na slici je prikazan je odnos direktnih i indirektnih troškova.

Opravdanost ulaganja u zaštitu i svrsishodnost uloženih sredstava prate osobe zadužene za sigurnost.

Na temelju evidentiranih direktnih troškova zbog povreda na radu i profesionalne bolesti (troškovi izostanka radnika, troškovi medicinske rehabilitacije) izračunavaju se troškovi po pojedinom štetnom događaju. Pri izračunu je potrebno uzeti u obzir i indirektno troškove koji su prema nekim istraživanjima 4 puta veći od direktnih troškova [3].

2. TROŠKOVI NA RADU

Povrede na radu predstavljaju gubitke koje možemo podeliti na direktne i indirektno gubitke. Sa stanovišta radne nesposobnosti, direktni se gubici manifestuju u danima ili satima odsutnosti s rada, a indirektni gubici iskazuju se kao novčani pokazatelji. Iz toga se nameće zaključak da direktni gubici predstavljaju osnovu za proračun svih troškova koji iz toga proizlaze. U zaštiti na radu evidencije povreda imaju svrhu evidentiranja događaja radi statističkog praćenja poremećaja na nivou čovek-mašina-okolina, kako bi se na temelju toga mogli predvidjeti događaji i poduzeti delotvorn mere. U ekonomskom pogledu, vode se evidencije iz kojih je moguće izračunati efekte ulaganja u zaštitu na radu izražene kroz prihod ili gubitak. Da bi te evidencije bile delotvorne, potrebno

je dobro poznavanje elemenata proračuna. U praksi se najčešće vode evidencije o dinamici neposrednih posledica. Neposredne posledice iskazuju se brojevima dana odsutnosti s rada, nezavisno od mesta nastanka događaja i njegovim posledicama. Dobijeni se podaci upoređuju sa prethodnim razdobljem odnosno sa industrijskom granom za koju se prati uspešnost poslovanja preduzetništva.

3. POKAZATELJI NEPOSREDNIH POSLEDICA

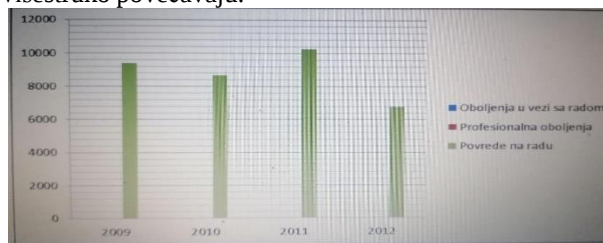
Za analitičko sagledavanje negativnih posledica radne nesposobnosti potrebno je poznavanje i relativnih pokazatelja. Na osnovu relativnih pokazatelja moguće je dobiti realniji prikaz stanja zaštite na radu.

Tabela 1. Podaci o profesionalnim oboljenjima

Tabela 9. Podaci o izveštajima o povredama na radu i profesionalnim oboljenjima za period između 2009. – 2012. godine²⁵

Izveštaji/godina	2009.	2010.	2011.	2012.
Oboljenja u vezi sa radom	3	5	4	-
Profesionalna oboljenja	7	3	7	6
Povrede na radu	9.391	8.670	10.247	6.765

Svaki neželjeni događaj nezavisno o svojoj težini, uzrokuje određene troškove. Ti troškovi (gubici) mogu se kretati od veoma malih i odnositi se samo na trenutačni zastoj u proizvodnji do izrazito velikih s nesagledivim posledicama (ekonomskim) kao što je na pr. nesreća koja se dogodila u Černobilu. Svaka povreda predstavlja društveni gubitak, nezavisno o tome ko pokriva (plaća) nastale troškove. U ekonomskom pogledu, povreda na radu pogađa sve učesnike u procesu proizvodnje: radnika, poslodavca i državu. Gubici prvenstveno zavise o štetnim posledicama za poslodavca koji je osnovni nositelj troškova vezanih za zaštitu na radu. Deo troškova uvek pokriva društvena zajednica. Nije moguće predvideti sve moguće troškove povrede na radu. Zbog toga pristup svakoj povredi mora biti individualan, zavisi o specifičnosti poslovanja poslodavca i subjektima koji učestvuju u participaciji nastale štete. Teško je predvideti sve indirektno troškove. Ukoliko je poslodavac odgovoran za nastalu povredu, troškovi se višestruko povećavaju.

Slika 2. Podaci o izveštajima za povrede na radu u sledećem period.

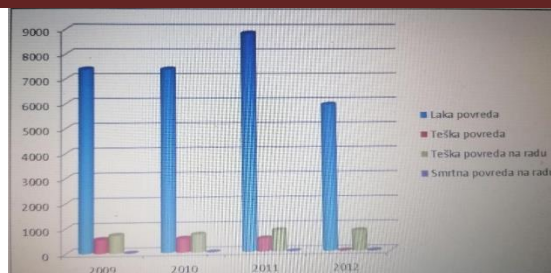
Na nivou fabrike, troškovi se odnose na trenutni zdravstveni efekt, ali takođe i na efekt ometanja u proizvodnji.

Tabela 3. Pregled najvažnijih troškovnih kategorija vezanih za povrede na radu na nivou poslodavca [4]

Promenjive	Opis	Osiguranje novčane protivrednosti
<i>Efekti nesreća koji se ne mogu direktno izraziti u trenutnoj valuti</i>		
Fatalnosti, smrt	Broj slučajeva	Sveukupni troškovi takvih slučajeva, varijante i plaćanja
Izostanci s posla ili bolovanja	Količina radnog vremena izgubljena zbog izostanaka	Suma troškova aktivnosti da bi se nosilo sa efektom izgubljenog radnog vremena, kao zamena i gubitak u proizvodnji; Indirektni efekti su da bolovanja smanjuju fleksibilnost ili mogućnosti delovanja u neočekivanim situacijama
Zamene osoblja zbog loših radnih uslova ili prevremene penzije i invalidnosti.	Postotak ili broj osoba koje su privremeno odsutne ili	

	odlaze iz fabrike.	Suma troškova aktivnosti koje proizlaze iz neželjenih izmena, kao troškovi zamena, dodatno učenje, gubitak proizvodnje, oglašavanja, troškovi zapošljavanja.
Invalidska penzija	% ili broj osoba u nekom vremenu	Suma troškova aktivnosti koje proizlaze od invalidnosti ili prevremene penzije, finese, plaćanja žrtvama
<i>Efekti nesreća, povreda i bolesti koji mogu biti izraženi u trenutnoj valuti</i>		
Ne medicinska rehabilitacija	Novac doniran od poslodavca da bi olakšao povratak na posao	Trošak poslovanja
Administracija bolovanja, ozljeda, itd.	Aktivnosti koje bi trebala provesti tvrtka zbog	Isplaćene dnevnice
Oštećena oprema	Troškovi šteta ili popravaka na mašinama, materijalima ili proizvodima povezanih sa povredom na radu	Troškovi zamene
Drugi, ne zdravstveni troškovi (npr. istrage, vrijeme uprave, vanjski troškovi)	Vreme i novac potrošen na istragu nesreće, procena radnog mjesta	Isplata utrošenog radnog vremena
Efekti premije osiguranja, premije visokog rizika	Povećanje premija zbog nesreća na radu	Zaračunati na teret poslovanja
Odgovornosti, pravni troškovi, kazne		Računi, troškovi dnevnica; kazne
Dodatne plaće	Dodatni troškovi ili veće plaće za opasnije poslove	Povećanje troškova plaća
Gubici vremena proizvodnje, usluge nisu izvršene	Gubitak vremena proizvodnje kao posledica događaja koji rezultiraju ozledom (npr. zato jer je potrebno vreme da se zamene mašine, ili proizvodnja mora biti zaustavljena zbog istrage)	Ukupna vrednost izgubljene proizvodnje
Troškovi gubitaka prilika	Izgubljene tržišne prilike, gubitak dogovorenih poslova	Procenjena vrednost proizvodnje
Manjak povratka na ulaganja	Nerealizovani profit zbog troškova nesreće, troškovi zbog nesreća i ne ulaganja u profitabilne radnje	Kamate, ulaganja na x godina, s kamatama od y %

Ne postoji univerzalni pokazatelj novčanih gubitka pa u većini slučajeva jedini pokazatelji nastalih gubitaka jesu brojčani pokazatelji (izraženi količinski). Zbog velikih troškova proizašlih iz povreda na radu i profesionalnih bolesti, poslovi zaštite na radu od posebnog su društvenog interesa, a uporedjenje s kretanjem povreda na radu u društvu i unutar grupacije jedini pokazatelj uspešnosti sprovdjenjæe preventivnih mera.

Slika 3. Broj povreda na radu prema težini povrede

ZAKLJUČAK

Sprovedenim istraživanjima troškova i gubitaka zbog povreda na radu i profesionalnih bolesti utvrđeno je da oni iznose oko 4% BDP-a. Iz rada je vidljivo da veći deo tih troškova pokrivaju poslodavci. Pojedini troškovi mogu se kompenzirati kroz osiguranje ali gubitak radne sposobnosti niti uz najbolju volju nije moguće nadoknaditi. Iz tih razloga ulaganje u zaštitu na radu od interesa je ne samo za poslodavca već i za širu društvenu zajednicu. Veća ulaganja u zaštitu osiguravaju smanjenje broja povreda ili posledica. Time se povećava produktivnost, smanjuju se troškovi osposobljavanja novog radnika što u konačnosti omogućuje veću profitabilnost poslovanja.

Naravno, sve navedeno ima efekta ako se rad smatra robom i ako je radnik adekvatno plaćen za svoj rad. Dok god poslodavac ne plaća rad drugih radnika koji rade umesto odsutnog (povređenog) radnika a jedini trošak povrede predstavlja prvih 42 dana bolovanja koji ga direktno terete (što je kompenzirano "besplatnim" radom drugih radnika), bez spoznaje o indirektnim troškovima, interes investiranja u zaštitu na radu vrlo je mali. Čak i poslodavci koji su spremni investirati u poboljšanje usva rada i sigurnije tehnološke procese, zbog povećanih prvobitnih ulaganja i konkurencije (koja ne ulaže u zaštitu pa prema tome može biti i jeftinija na tržištu), vrlo brzo gube poslove ili odustaju od daljnjih ulaganja (u zaštitu na radu).

Za smanjenje šteta nastalih poremećajem u radnom procesu zainteresirane su i osiguravajuće kuće. U tom pogledu poslodavci imaju obvezu sprovođenja preventivnih mera kojima se utvrđuju i otklanjaju opasnosti. Međutim, u pravilu, približno iste troškove premije osiguranja plaćaju poslodavci koji sprovode mere zaštite na radu kao i oni koji se tih mera ne pridržavaju. U tom pogledu izrađene procene opasnosti i procene ugroženosti trebale bi biti osnova za određivanje premije osiguranja.

LITERATURA

- Buble, M., (2000), *Management*, Ekonomski fakultet, Split
- Einarsen, S. (2012) The nature and causes of bullying at work, *International Journal of Manpower*, vol.20, no. ½, p.p. 16-27
- Jokić-Begić, N., (2006), "Mobbing" – moralna zlostavljanja na radnom mjestu, dostupno na www.mobbing.hr
- Koontz, H., Weihrich, H. (1990), *Essentials of Management*, Fifth Edition, McGraw- Hill Publishing Company, New York,
- Kostelić-Martić, A., (2005), *Mobbing: psihičko maltretiranje na radnom mjestu (kako prepoznati mobbing, kako se obraniti i kako ga spriječiti)*, Školska knjiga, Zagreb
- Namie, G., (2006) Report on Abusive Workplaces, dostupno na www.bullyinginstitute.org
- Sikavica, P. (1999) *Poslovna organizacija*, Informator, Zagreb
- The Mobbing Encyclopaedia: www.leymann.se